

Awangarda Krakowska

Poezja Juliana Przybosa

- Przedstawiciele: Tadeusz Peiper i Julian Przyboś;
- 3 x M – miasto, maszyna, masa – tematy poezji;
- Najważniejszy środek poetycki to metafora – poeta nie wyraża uczuć wprost, lecz je pseudonimuje, czyli szyfruje w metaforze, tworzy ekwiwalenty uczuć w obrazach poetyckich
- Metafora awangardowa – wielostopniowa, wieloznaczna, skondensowana, oparta na odległych skojarzeniach;
- Minimum słów, maksimum treści – odrzucenie tzw. waty słownej, np. słowa „jak” w porównaniach”;
- Wiersz wolny – awangardowy.

Program Awangardy Krakowskiej

PORTAL TATRZAŃSKI ©
Ewelina Domanska
WWW.GORANIPOLSKI.PL

Julian Przyboś, Z Tatr

Pamięci taterniczki, która zginęła na Zamarłej Turni

Słyszę:

Kamieniuje tę przestrzeń niewybuchły huk skał.

To – wrzask wody obdzieranej siklawą z łożyska

i

gromobicie ciszy.

Ten świat, wzburzony przestraszonym spojrzeniem,

uciszę,

lecz –

Nie pomieszczę twojej śmierci w granitowej trumnie Tatr.

To zgrzyt

czekana,

okrzesany z echa,

to tylko cały twój świat

skurczony w mojej garści na obrywie głazu;

to – gwałtownym uderzeniem serca powalony szczyt.

Na rozpacz – jakże go mało!

A groza – wygórowana!

Jak lekko

turnię zawisłą na rękach

utrzymać,

i nie paść,

gdy

w oczach przewraca się obnażona ziemia

do góry dnem krajobrazu, niebo strącając w przepaść!

Jak cicho

w zatrzaśniętej pięści pochować Zamarłą.

Równanie serca, 1938

Geneza utworu

Wiersz powstał 1 lipca 1933, a w ostatecznej formie został wydany w zbiorze „Miejsce na ziemi” w 1945 roku. Przez prawie pięćdziesiąt lat czytelnicy nie zdawali sobie sprawy, komu konkretnie został poświęcony utwór. Tylko przyjaciele oraz badacze twórczości Przybosa wiedzieli o jego romansie ze zmarłą taterniczką. Była to **Marzena Skotnicówna**, miłośniczka Tatr oraz uczennica cieszyńskiego gimnazjum, w którym w latach 1923-1937 Przyboś pracował jako nauczyciel. Poeta zakochał się w dziewczynie, ale ich znajomość przerwała tragiczna śmierć Skotnicówny. W wieku osiemnastu lat, dziewczyna wybrała się z młodszą siostrą, Lidą, na południową ścianę **Zamarłej Turni**. Było to pierwsze podejście kobiet do wspinaczki tą trasą. Z powodu zmęczenia rywalizacją z grupą męską oraz błędu fabrycznego sprzętu, od ściany odpadła Lida, która pociągnęła za sobą asekurującą ją Marzenę. Taterniczki zginęły na miejscu. Przyboś ciężko przeżył śmierć Skotnicówny, zdobył się nawet na odwiedzenie miejsca tragedii, mimo słabego zdrowia i lęku wysokości.

- Rozczłonkowanie zdań i równoważników zdań na wiele wersów;
- Wiersz jest niemetryczny – wolny – w wersach jest różna liczba sylab od 1 do 15;
- Stosowanie przerzutni;
- Rozbite są całości znaczeniowo- składniowe w celu wydobywania z nich nowych sensów;
- Wyraża emocje niedostępne dla tradycyjnych struktur wersyfikacyjnych

Wiersz awangardowy

- Epitety podkreślają dramatyzm przedstawionej sytuacji;
- Animizacje i personifikacje pokazują, że natura współodczuwa z człowiekiem.

Rola środków poetyckich

Kontrasty:

- „niewybuchły huk”, „gromobicie ciszy” – wyrażony za pomocą oksymoronów kontrast między ciszą panującą w górach (której doświadcza osoba mówiąca w wierszu, wędrująca śladami zmarłej taterniczki) a hukiem, biciem gromów, uświadamia grozę monumentalnej przyrody, która jest pełna sprzeczności – panuje w niej uderzająca cisza; jest piękna, a jednocześnie groźna; budzi podziw, ale i przerażenie; kontrasty ukazują także stan emocji mówiącego, który doświadcza ciszy, ale myśli o tragizmie ostatnich chwil życia kobiety;
- „Na rozpacz – jakże go mało! / A groza – wygórowana!” – ukazanie tragizmu chwili, w której odpadająca od skały taterniczka uświadamia sobie zbliżającą się śmierć; ta krótka chwila (we wcześniejszych wersach czas jej trwania wyrażony jest obrazowo „gwałtownym uderzeniem serca”) jawi się jako niezwykle bogata w znaczenia: za krótka na rozpacz, ale wystarczająca na uświadomienie sobie grozy sytuacji: „groza – wygórowana”;
- „Nie pomieszczę twojej śmierci w granitowej trumnie Tatr” i „Jak cicho / w zatrzaśniętej pięści pochować Zamarłą” – protest mówiącego przeciwko śmierci, niezgoda na bezlitosną potęgę gór.

Powtórzenia:

- „to” (w. 3., 10., 13., 15.) – powtórzenie ma funkcję kompozycyjną – oddziela poszczególne obrazy, ostatnie chwile wędrówki taterniczki układające się w ciąg kadrów; wzmacnia dynamizm obrazu;
- „świat” (w. 6., 13.) – zestawienie świata taterniczki (który skończył się w jednej chwili) i świata podmiotu mówiącego, niemogącego się pogodzić z jej śmiercią;
- „Jak lekko”, „Jak cicho” – anafora rozpoczynająca ostatnie strofy, połączona z paralelizmem składniowym, potęguje kontrast między cichą, niewzruszoną naturą a kruchością człowieka ginącego w górach.

W zakończeniu wiersza zostały wyrażone uczucia rozpacz, bólu, głębokiego poruszenia, a także zdziwienie i niedowierzanie, niezgoda na śmierć. Uczucia te zostały wyrażone za pomocą metafory awangardowej, która zagęszcza znaczenia, przywołując m.in. ciszę, zatrzaśniętą pięść.

Cechy poezji awangardowej w wierszu *Z tatr*:

- metafory awangardowe, np. „Kamieniuje tę przestrzeń niewybuchły huk skał” (zagęszczenie znaczeń służące oddaniu nastroju i właściwości otaczającego krajobrazu);
- „maksimum treści w minimum słów”, kondensacja znaczeń, np. metafora „wrzask wody obdzieranej siklawą z łożyska” (huk spadającej wody nasuwa skojarzenia z krzykiem człowieka obdzieranego ze skóry);
- wieloznaczność, np. „Zamarła” (zmarła kobieta i szczyt w Tatrach);
- ekwiwalentyzacja uczuć (uczucia nie są wyrażone wprost, lecz ukazane w sposób pośredni, ich ekwiwalent stanowią obrazy poetyckie, zapisujące wrażenia);
- wiersz awangardowy (odrzućenie tradycyjnej wersyfikacji, wiersz niemetryczny, znaczeniowe kryteria podziału na wersy, kontrastowanie długości wersów – długich i krótkich).

W górach jest wszystko co kocham
Wszystkie wiersze są w bukach
Zawsze kiedy tam wracam
Biorą mnie klony za wnuka

Zawsze kiedy tam wracam
Siedzę na ławce z księżycem
I szumią brzoź kropidła
Dalekie miasta są niczem

Ja się tam urodziłem w piśmie
Ja wszystko góróm zapisałem czarnym
Ja jeden znam tylko Synaj
na lasce jałowca wsparty

I czerwień kalin jak cyrylica pisze
I na trombitach jesieni głosi bór
Że jedna jest tylko mądrość
Dzieło zdjęte z gór

Jerzy Harasimowicz *W górach*

- Natura daje natchnienie poetyckie;
- Miejsce odpoczynku, oderwania się od rzeczywistości chaosu miasta;
- Źródło życia i mądrości życiowej.

Więź człowieka z naturą

- Wers 9. „Ja się tam urodziłem w piśmie” wskazuje na ogromną wartość gór w życiu bohatera lirycznego, który właśnie w górach upatruje swojego prapoczątku jako człowieka, tutaj widzi początek biblijnego stworzenia.
- Góra Synaj symbolizuje najwyższą możliwą do zdobycia mądrość, wskazania życiowe. Mojżesz na tej górze otrzymał Dekalog, czyli mądrość Boga, podobnie poeta otrzymuje ją „w górach”, gdzie przyroda uczy go, jak żyć i jak pisać.
- Według poety jest to mądrość gór, czyli monumentalnej przyrody, która poddając się odwiecznym prawom natury, jako jedyna może być uznana za rozumną, człowiek zaś powinien się od niej uczyć.

Stanisław Witkiewicz *Wiatr halny*

Leon Wyczółkowski
Morskie Oko z Czarnego Stawu

- Płótna Stanisława Witkiewicza i Leona Wyczółkowskiego przedstawiają piękno i monumentalizm gór, różnią się jednak nastrojem. Wiatr halny ukazuje siłę żywiołu i niebezpieczeństwo, jakie niesie on ze sobą w obliczu wielkości i tajemnicy gór. Podobnie jak wiersz Przybosa *Z Tatr*, obraz zwraca uwagę na potęgę gór i małość człowieka.
- Dzieło *Morskie Oko z Czarnego Stawu* utrzymane jest w konwencji optymistycznej. Odbiorca ma zwrócić uwagę na niezwykle barwy i różne odcienie wody, lasu, skał. Obraz zachęca do górskich wędrówek i odkrywania uroków przyrody, podobnie jak wiersz Harasymowicza *W górach*.